

Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ: ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ελπίδα Γραμμένου, εκπαιδευτικός, απόφοιτος ΑΠΘ Διδασκαλείου ΤΕΠΑΕ Νηπιαγωγών
Δ/ση: Σταυρός 57014, τηλ. 2397061688, e-mail: egrammenou@sch.gr
Πηνελόπη Παπαδοπούλου, Βιολόγος, Υπεύθυνη Π.Ε., Δρ Επιστημών της Αγωγής του ΑΠΘ
Δ/ση: Μαρασλή 64, Θεσ/νίκη ΤΚ 54249, e-mail: poripap@eled.auth.gr

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Προσχολική Εκπαίδευση, πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, μεθοδολογία, παιδαγωγική, εποπτικό υλικό.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Εκπαιδευτική έρευνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Η εργασία μας στοχεύει στη διερεύνηση της σχολικής πραγματικότητας - της ύπαρξης και του τρόπου υλοποίησης προγραμμάτων Π.Ε. - στην προσχολική αγωγή. Από τη συλλογή στοιχείων για τα προγράμματα Π.Ε. που εκπονήθηκαν σε Νηπιαγωγεία του Νομού Θεσσαλονίκης την τετραετία 2001-2005, προέκυψε μικρός αριθμός εμπλεκομένων νηπίων και εκπαιδευτικών κυρίως από συγκεκριμένα Νηπιαγωγεία και με θέματα όπως: «ανακύκλωση», «το δάσος», «το νερό», «ζώα και πουλιά», με μεγαλύτερη συμμετοχή στο πολεοδομικό συγκρότημα Θεσ/νίκης.

Η διεξαγωγή της έρευνάς μας, έδειξε ότι στο Νηπιαγωγείο υλοποιούνται προγράμματα Π.Ε. τα οποία δεν καταγράφονται στο σύνολο τους από τα αρμόδια γραφεία, μεθοδολογικό εργαλείο τους είναι τα Σχέδια Εκπαιδευτικής Δράσης, project, στα οποία επιχειρείται η εμπλοκή των μικρών παιδιών συναισθηματικά και γνωστικά στην έννοια του συνολικού περιβάλλοντος, δηλαδή τα προγράμματα είναι αυτά της Διαθεματικής προσέγγισης, τα οποία ανταποκρίνονται στους στόχους της Π.Ε. και υλοποιούνται με ποικιλία εποπτικών μέσων. Παρατηρείται η σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στα προγράμματα που υλοποιούνται και στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών καθώς και η δυσκολία που αντιμετωπίζουν σε ότι έχει σχέση με διαδικασίες που απαιτούν περισσότερες νοητικές ικανότητες από τα παιδιά.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ: Η εργασία που παρουσιάζουμε, είναι αποτέλεσμα ερευνητικής δουλειάς στα πλαίσια διπλωματικής εργασίας στο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών Θεσσαλονίκης την περίοδο 2004-2005. Η επιλογή να εργασθούμε ερευνητικά και με το συγκεκριμένο αντικείμενο, οφείλεται καταρχήν στην πεποίθησή μας ότι η Π.Ε. αποτελεί φορέα αλλαγών τόσο για ότι αφορά τα περιβαλλοντικά προβλήματα, αλλά και του ρόλου του Σχολείου στην κοινωνία. Ο κοινωνικός χαρακτήρας της Π.Ε. επιβεβαιώνεται και ενισχύεται από τον προσανατολισμό της στη βιώσιμη ανάπτυξη, πυλώνες της οποίας θεωρούνται το περιβάλλον, η κοινωνία, ο πολιτισμός και η οικονομία (Μασσιάλας, 1988). Η άποψη ότι όλοι είμαστε συνυπεύθυνοι για αυτά που γίνονται γύρω μας καθιστά σημαντικότερο τον τρόπο παρέμβασης στην εκπαιδευτική διαδικασία των προγραμμάτων Π.Ε. ώστε τα μικρά παιδιά φεύγοντας από το Νηπιαγωγείο να έχουν αποκτήσει αξίες και στάσεις φιλικές προς το περιβάλλον (Σκαναβή & Σακελλάρη, 2002).

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση της υλοποίησης προγραμμάτων Π.Ε. στο χώρο του ελληνικού νηπιαγωγείου το περιεχόμενο και ο μεθοδολογικός σχεδιασμός τους. Από την βιβλιογραφική έρευνα την οποία κάναμε αλλά και την προκαταρκτική έρευνά μας, με σκοπό την αποτύπωση της εφαρμογής της Π.Ε. την τελευταία τετραετία στα Νηπιαγωγεία του Νομού Θεσσαλονίκης (Γραφεία Π.Ε. Ανατολικής-Δυτικής Θεσ/νίκης), προκύπτουν κάποια ερωτήματα σχετικά με την υλοποίηση προγραμμάτων Π.Ε. στο χώρο του ελληνικού νηπιαγωγείου. Συγκεκριμένα:

- Υλοποιούνται προγράμματα Π.Ε. στα Νηπιαγωγεία τα οποία και καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία των γραφείων Π.Ε.;

- Αν υλοποιούνται τέτοια προγράμματα, ποιο είναι το περιεχόμενο που έχουν αυτά και ποιος ο τρόπος υλοποίησής τους;

Στα ερωτήματα αυτά προσπαθήσαμε να δώσουμε απαντήσεις μας με σκοπό να συμβάλλουμε στα πλαίσια των δυνατοτήτων μας στην προώθηση της Π.Ε. στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης.

Θεωρώντας σημαντικό παράγοντα για την υλοποίηση οποιουδήποτε εκπαιδευτικού προγράμματος το ρόλο του εκπαιδευτικού της τάξης (Δασκόλια, 2004), χωρίς να εμβαθύνουμε στη διερεύνηση προσωπικών εννοιών και ερμηνειών των εκπαιδευτικών γύρω από την Π.Ε. προσπαθήσαμε να δούμε αν οι εκπαιδευτικοί της προσχολικής αγωγής γνωρίζουν για την Π.Ε. (Νικολακάκη, 2003) και αν είναι ανοικτοί στις εκπαιδευτικές προτάσεις της.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δώσαμε στην διερεύνηση του τρόπου υλοποίησης των προγραμμάτων Π.Ε. μέσα στο Νηπιαγωγείο και αν αυτή καταγράφεται από τους Υπευθύνους Π.Ε. πράγμα που δεν αναφέρεται στη βιβλιογραφία.

Ασχοληθήκαμε με τον τρόπο επιλογής θεμάτων των προγραμμάτων και το περιεχόμενο (Ματσαγγούρας, 2003; Μπιρπίλη, 2005) που αυτά έχουν. Μέσα από μια σειρά ερωτήσεων οι οποίες αναφέρονταν σε μεθοδολογικές προσεγγίσεις, στις οποίες παρουσιάζονται ενδεικτικές προτάσεις της Π.Ε. επιχειρήσαμε να αποτυπώσουμε τους τρόπους δουλειάς των εκπαιδευτικών. Επίσης ζητήσαμε από τους εκπαιδευτικούς να μας πουν τους στόχους που έχουν όταν υλοποιούν τα προγράμματά τους και αν χρησιμοποιούν εποπτικά μέσα στην πορεία της εργασίας τους (Αγιακλή, 2001).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τους μήνες Μάιο και Ιούνιο του 2005 με διακίνηση ερωτηματολογίου και συμμετείχαν 154 εκπαιδευτικοί της προσχολικής αγωγής που εργάζονται σε Νηπιαγωγεία της Δυτικής Θεσσαλονίκης και μετεκπαιδευόμενοι εκπαιδευτικοί των Διδασκαλείων Αθηνών και Θεσσαλονίκης οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο χώρο της δημόσιας εκπαίδευσης σε Νηπιαγωγεία αστικών και αγροτικών περιοχών.

Η επεξεργασία των ερωτηματολογίων έγινε σε δύο στάδια. Μετά την κωδικοποίηση των απαντήσεων κάναμε την μεταφορά τους σε ηλεκτρονική μορφή χρησιμοποιώντας πρόγραμμα Excel και σε δεύτερο στάδιο για την εξαγωγή αποτελεσμάτων η επεξεργασία έγινε με το στατιστικό πακέτο SPSS.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ- ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα οι εκπαιδευτικοί έχουν θετική στάση σε θέματα περιβάλλοντος ενώ ταυτόχρονα συμφωνούν με την αναγκαιότητα εμπλοκής της Π.Ε. στην εκπαιδευτική διαδικασία μολοντί δείχνουν να διαφοροποιούνται σε ότι αφορά στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση τους εκτός σχολικού χώρου.

Είναι ενημερωμένοι για την Π.Ε. (83,8%) μέσα από εγκυκλίους και σχετικά άρθρα κυρίως, παρόλα αυτά υπολείπονται σε ότι αφορά επιμόρφωση - κατάρτιση (47,1%), γεγονός που αποτυπώνεται στον αριθμό (55,6%) και το περιεχόμενο των προγραμμάτων Π.Ε. που υλοποιούν.

Το περιεχόμενο των προγραμμάτων αυτών ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα και τις εμπειρίες (54,2%) των μικρών παιδιών ενώ επιλέγουν για τους ίδιους τον ρόλο του εκπαιδευτικού - διαμεσολαβητή μέσα στην τάξη. Τα θέματα που υλοποιούνται καλύπτουν όλες τις θεματικές ενότητες του Διαθεματικού πλαισίου σπουδών, όπως «το νερό», «τα δάση», «διαχείριση απορριμμάτων», «βιοπικαιότητα». Διαπιστώνουμε ότι υπάρχει πιθανόν κάποια σχέση ανάμεσα στα θέματα σεμιναρίων Π.Ε. και περιεχομένου υλοποιημένων προγραμμάτων. Η υλοποίηση των πλέον δημοφιλέστερων προγραμμάτων όπως αυτά που αναφέρονται στο «νερό» (52,1%) και την «διαχείριση απορριμμάτων» (34,4%) που είναι κοντά στα βιώματα των μικρών παιδιών, είναι ταυτόχρονα και το περιεχόμενο των σεμιναρίων που παρακολούθησαν οι εκπαιδευτικοί της έρευνας. Παρόλα αυτά, το 34% των εκπαιδευτικών της έρευνας δεν υποβάλουν πρόγραμμα στα αρμόδια Γραφεία Π.Ε. τα οποία και δεν καταγράφονται στα επίσημα στοιχεία, γεγονός που αλλοιώνει την εικόνα της Π.Ε. στην προσχολική αγωγή, επικαλούμενοι την σχολική δομή (17%) την συνεργασία εκπαιδευτικού - μαθητή (12%) το πρόγραμμα (11%) και γραφειοκρατία (3%). Διαπιστώνεται έτσι η ανάγκη καλλίτερης συνεργασίας με τους Υπευθύνους των γραφείων Π.Ε..

Ακολουθώντας την φιλοσοφία της μεθοδολογίας project στην διαδικασία υλοποίησης των προγραμμάτων τους, ενσωματώνουν ταυτόχρονα και άλλες μεθοδολογικές προσεγγίσεις της Π.Ε. Τα στάδια τα οποία ακολουθούν είναι: **α) ευαισθητοποίηση - ενημέρωση** (87,8%), **β) χωρισμό ομάδων - κατανομή καθηκόντων** (84,6%), **γ) έξοδο - επίσκεψη χώρων** για συλλογή υλικού (79,8%), συλλογή στοιχείων-βιβλίων-φωτογραφιών (89,45), συνεργασία με φορείς (50%), πληροφορίες κατοίκων-επιστημών (45,7%), συνεντεύξεις (37,2%), ερωτηματολόγια (16%), **δ) επεξεργασία - ταξινόμηση υλικού** (88,9%), **ε) ανάλυση - σύνθεση** όπως περιβαλλοντικά παιχνίδια(83%), **στ) παρουσίαση - συζήτηση - συμπεράσματα** (67%) και τέλος **η) αξιολόγηση δράσης** (87,5%). Παρατηρούμε αδυναμία ως ένα βαθμό να ενταχθούν στα προγράμματα δραστηριότητες που προωθούν το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία ή δραστηριότητες που απαιτούν ικανότητες εμπάθυνας ώστε τα μικρά παιδιά να είναι ικανά να συγκρίνουν, να κάνουν παρατηρήσεις, να διατυπώσουν ερωτήματα και να υλοποιήσουν καινούργια, πιο απαιτητικά μεθοδολογικά εργαλεία όπως είναι οι συνεντεύξεις και τα ερωτηματολόγια, ουσιαστικά δηλαδή η σύνδεση της Π.Ε. με την προοπτική της Αειφορίας είναι μάλλον ελλειμματική.

Διαπιστώνουμε ότι οι εκπαιδευτικοί της προσχολικής αγωγής εργάζονται περισσότερο στην κατεύθυνση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των μικρών παιδιών και την ανάπτυξη μιας θετικής περιβαλλοντικής στάσης και συμπεριφοράς μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον τους από τις παραδοσιακές γνωστικού τύπου επιδιώξεις της σχολικής εκπαίδευσης, υιοθετώντας προσεγγίσεις τις οποίες προτείνει η φιλοσοφία της Π.Ε. όπως: **α) μάθηση πληροφοριών - γνώσεων** (87,9%), **β) μάθηση νοητικών δεξιοτήτων** όπως εννοιών (81,2%), ορισμών (12,9%), κανόνων (80%), επίλυση προβλημάτων (87%), διακρίσεων (33,7%), **γ) μάθηση γνωστικής στρατηγικής** (88,2%), **δ) μάθηση στάσεων και συμπεριφορών** (100%) **ε) μάθηση κινητικών δεξιοτήτων** (59,5%) **στ) συμμετοχή** (97,9%).

Το εποπτικό υλικό και τα μέσα τα οποία χρησιμοποιούν χαρακτηρίζεται από μία ποικιλία παραδοσιακών και σύγχρονων υλικών και μέσων. Οι εκπαιδευτικοί εμπλουτίζουν το πρόγραμμά τους στηρίζοντας το με οπτικά αλλά και ηχητικά μέσα, κυρίως όμως με ότι έχει σχέση με την **εικόνα** (93,6%) μέσα από **αφίσες** (81,9%), **χάρτες** (38,3%), **τηλεόραση** (19,1%), **υπολογιστή** (13,8%), **slides** (22,3%). Δίνουν την ευκαιρία στα μικρά παιδιά να συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή πράξη κάνοντας χρήση **μαγνητοφώνου** (66%), **φωτογραφικής μηχανής** (77,7%), **video** (35,1%), αξιοποιώντας την ήδη υπάρχουσα γνώση και εμπειρία που έχουν εμπλουτίζοντας με καινούργιες με βιωματικό τρόπο όπως η **επαφή με την φύση** (79,8%). Η ανακατεύθυνση και επαναπροσδιορισμός που προτείνει η μεθοδολογία της Π.Ε. σε ότι αφορά τα **εργαστήρια** (22,3%), φαίνεται να τους βρίσκει απροετοίμαστους με αποτέλεσμα να μην τα επιλέγουν στα προγράμματά τους ενώ προβληματίζει η περιορισμένη **χρήση μουσικών οργάνων** (22,3%) στα προγράμματα. Επισημάνουμε την μικρής έκτασης χρήση πολυμέσων γεγονός που μπορεί να οφείλετε στο κόστος αγοράς που έχουν αφενός, αφετέρου στην δυσκολία ενσωμάτωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Τα αποτελέσματα της όλης προσπάθειας, θεωρούμε ενδιαφέροντα και ελπίζουμε να βοηθήσουν στο βαθμό που είναι αυτό εφικτό, στην κατανόηση των προβλημάτων και των δυσκολιών όπου παρατηρούνται, στοχεύοντας στην όσο το δυνατό πληρέστερη και σε μεγαλύτερη κλίμακα εφαρμογή της Π.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγιακλή Χ. (2001), «Το εκπαιδευτικό υλικό Ανοικτής και εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης».
- Σκαναβή Κ. & Σακελλάρη Μ. (2002), «Η γένεση, η εξέλιξη και η δυναμική της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης», Αθήνα, Περιοδικό *Γέφυρες*, τεύχος 4, σελ.51, 53
- Δασκόλια Μ. (2004), «*Θεωρία και πράξη στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Οι προσωπικές θεωρίες των εκπαιδευτικών*», Μεταίχμιο, Αθήνα, Μεταίχμιο, σελ. 22.
- Ματσαγγούρας Η. (2003), «*Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση. Εννοιολογική αναπλαισίωση και σχέδια εργασίας*», σελ. 95-96.
- Μιρπίλη Μ. (2005), «*Η μέθοδος project στο Νηπιαγωγείο: από τη θεωρία στη πράξη*» στο «*Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Ο πολιτισμός που αναδύεται*», επιμέλεια Αλ. Γεωργόπουλος, Αθήνα, Gutenberg, σελ 138.

Μασσιάλας (1988), «*Το σχολείο εργαστήρι ζωής*», Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη, σελ. 40.
Νικολακάκη Μ. (2003), «Διερεύνηση των προϋποθέσεων για την αποτελεσματική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών», *Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων*, τ. 8, σελ. 6.